

УДК 303.82

Дроботенко М. О.,
кандидат філософських наук, докторант кафедри
філософії, Харківський національний педагогічний
університет ім. Г. С. Сковороди (Україна, Харків),
Marushka85@i.ua

**«ПЕРФОМЕНС–ФІЛОСОФІЯ»
(«PERFORMANCE PHILOSOPHY») ЯК ДИДАКТИЧНИЙ
ПРОЕКТ ПЕРФОРМАТИВНОЇ ФІЛОСОФІЇ:
НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД**

Розглядається «Перфоменс–філософія» як один з проектів дидактичної адаптації перформативної філософії, новітньої міждисциплінарної галузі філософії. Термін «перформативна філософія» (performative philosophy) визначений як робоча концепція для пошуку критеріїв та розробки сучасних виразів і форм здійснення філософування та викладання філософії. Через розкриття світоглядного та дидактичного потенціалу філософських спектаклів здійснюється обґрунтування перформативної філософії як окремого напрямку філософських досліджень та однієї з дидактичних адаптацій академічної філософії. Філософські спектаклі відкривають нові перспективи для розширення філософських практик всередині і за межами освітніх інституцій. Як приклад описується досвід організації та проведення семінарських занять та організації театру Йоргом Холкенбрінком (Jörg Holkenbrink).

***Ключові слова:** дидактичний проект, дидактична адаптація, перформативна філософія, «перфоменс–філософія».*

Сучасні тенденції розвитку філософії як такої та академічної філософії зокрема (демократизація філософського знання, популяризація філософських знань, розширення форм і способів філософської комунікації, пошук нових дидактичних адаптацій та репрезентації філософії) зумовлюють постановку важливих теоретичних та практичних питань, які вимагають осмислення. Наприклад, яким чином філософія та наука можуть бути адекватно опосередковані у сучасних соціокультурних контекстах? Чи потрібні нові види комунікативної репрезентації складних теоретичних питань? Що таке філософія у формі вираження? Що таке філософія як перфоменс? Чи потребує мислення аудиторії? Яким чином можна розширити форми вираження і презентації академічних філософських текстів та досліджень? Яким чином можлива практика філософії для усіх? Чи є ця «Перфоменс–філософія» тільки засобом опосередкування філософського знання? Чи новим кроком для розширення та перетворення академічної філософії? Як буде виглядати нова форма знання – перформативна філософія?

Нині ці питання набули значного публічного та наукового розголосу, про що свідчить формування мережі інституцій, діяльність яких сприяє теоретичній рефлексії та практичній реалізації нових тенденцій у дидактичній адаптації філософії. (Наприклад, Німецькомовний блог (www.performativephilosophie.org), Мережа перформативних філософій (the Network Performative Philosophy, Міжнародне співтовариство перформативної філософії (Internationale Gesellschaft für Performative Philosophie / International Society for Performative Philosophy), Асоціація дослідження філософії (Асоціація the association Expedition Philosophie). Адже проблема соціальної релевантності філософії, місце філософії у мобільному й активному суспільстві, проблема виправдання та самовиправдання філософії починає домінувати у філософському дискурсі у Німеччині. Як приклад тут можна навести «Філософія–перфоманс фестиваль: саундчек філософії» (the philosophy–performance festival [soundcheck philosophie]) 2011 року, який об'єднав людей німецькомовних країн, які прагнули культивувати певні практики у філософії [3]. (Ця практика акцентує не лише на письмових текстах, але і на основних усних ситуаціях, які мають місце у філософії). Слово «саундчек» у назві відсилає до подій, основаних на усних практиках філософування, а з іншого боку як ситуація проб та помилок, тестування технічних засобів масової інформації, зазвичай перед концертом, а у цьому випадку – сучасних форм та засобів здійснення філософії. Фестиваль розпочинався як зустріч академічної філософії та перфомансу; з метою об'єднати ці дві сфери разом через словесний обмін героїв і продемонструвати спектр можливих форматів для громадськості та для академічної філософії.

У цьому контексті термін «перформативна філософія» (performative philosophy) призначений як робоча концепція для пошуку критеріїв та розробки сучасних виразів і форм здійснення філософування та викладання філософії. У перформативній філософії відображається питання взаємодії усного мовлення та демонстрації/показу, відображення змісту, що як у дзеркалі може бути узгодженим, або спотворюватися. Сам фестиваль розумівся як форма для дискурсу перформативної філософії.

Фестиваль шукав перформативного вираження філософії та філософування. Цей проект, за задумом, слідував історичній традиції філософії, в якій філософування відбувається у розмові. На меті був пошук та обговорення форм у якій, – починаючи від філософії, яка практикується в академічних колах, – можливо обговорювати та репрезентувати цю філософію у перформативний спосіб (художньо, публічно, у різноманітних засобах масової інформації, на сцені) або здійснювати філософію у власний певний спосіб.

Власне термін «перформативна філософія» означає наступне:

1) з одного боку, перформативна філософія стосується філософських актів мислення як примусове здійснення. Філософські мовленнєві акти мають перформативний вимір у тому сенсі, що ви робите щось, і говорите щось. Це повертає увагу до форм вираження/репрезентації філософії. Перформативна філософія звертає увагу на відображення «нормальної» форми філософування не

тільки як письмовий текст. Це стосується ситуативних та словесних (стандартних) форм філософування: діалогічна розмова, логічна розмова, публічна лекція, університетська лекція і семінарське обговорення.

2) перформативна філософія може бути визначена як філософська репрезентація, яка експериментує з новими формами та форматами філософування через застосування та використання технічних засобів, мистецтва, театру, кіно і т.д. Зокрема, можна знайти форми, які прагнуть відчувувати уже установлені форми філософування, щоб де– і повторно – контекстуалізувати їх, щоб розсунути їхні межі (возвести їх до мистецтва) і, таким чином, зробити ці межі видимими і сумнівними.

3) перформативна філософія є основним терміном для практики систематичного відображення, установлюючи тим самим, як потрібно розуміти форми філософії у тексті або розмові з одного боку, і засобами і формами філософування, з іншого. У такий спосіб перформативна філософія пояснює, що нового можна дізнатися академічній філософії прагматично з цих уявлень, які знаходяться під сильним впливом мистецтва, театру? Як філософія репрезентується і сприймається сьогодні? Де її можна знайти? Чи існує драматургія філософського знання?

Аналогічним чином відбувається і предметне визначення «перфоменс–філософії» відбувається по–різному:

– «перфоменс–філософія» («Performance philosophy») являє собою найбільш конкретні форми мислення, про те, що відбувається на самому рівні практики перфомансу (Performance) з власними ресурсами, тілесністю, інституціональними механізмами та відповідними засобами;

– вона враховує широкий спектр досліджень щодо цих питань, але повертається до цієї дискусії знову і знову на рівень художнього середовища;

– «перфоменс–філософія» («Performance philosophy») є так званим серединним шляхом, що указує на можливість зміни та спосіб досягнення критичного ставлення до даного інституційного порядку [2].

Філософське мислення має свій упізнаваний перформативний аспект. Ступінь перформативності не залежить від того, чи пише автор, чи ні. Можна писати перформативно і філософія може бути практикована високо перформативними засобами. Галузі «Перфоменс–філософії» («Performance philosophy») мають у цьому сенсі два джерела. Вона розвивалася з двох типів виконання етосу, втіленого Діогеном, Сократом. Багато мислителів в історії західної філософії, використовували більш дискурсивні підходи з цих більш перформативних мислителів як модель для їхньої власної міжсекційності.

У центрі уваги проекту перформативної філософії знаходяться проблеми чуттєвості, тілесності, об'єктивності та опосередкування, але також їх суспільний контекст, тобто колективне мислення у філософській ситуації. Крім того вона зосереджена на категоріях, таких як етос, логотипи і пафос. Проект перформативної філософії лежить у близькості до інших областей і реалізується через заходи, в яких культурне значення інтерпретується або створюється та дискутується.

Обґрунтування перформативної філософії як окремого напрямку філософських досліджень та

однієї з дидактичних адаптацій академічної філософії здійснюється, виходячи з наступних постулатів [за 3, с. 88–92]:

Теза 1: Філософія є практикою, що відображає. Ця сформульована теза означає, що філософію слід розглядати як і будь-яку фізичну діяльність людини. З одного боку, це означає, що філософські теорії повинні інтерпретуватися як вплетені у складну людську практику – філософська ідея «примат практики до теорії» застосовується. З іншого боку це означає, що кожен спосіб ведення філософії (читання, намагаючись зрозуміти текст, беручи участь в розмові, філософування, створення філософської думки) є не тільки розумовою активністю, але помітним фізичним актом. «Життєдіяльність мислення» також з'являється на цьому рівні. Філософські спектаклі показують це і пов'язані з питанням: як можна поставити себе і інших в режим життя, а не байдужого відображення?

Теза 2: Філософські практики отримують епістемічні надлишки через зміну засобів масової інформації (послідовне використання засобів масової інформації) та одночасне використання різних каналів вираження (одночасне використання засобів масової інформації).

Філософія перфоменсу зміцнює компетенцію в зміні медіа презентації, у постійних «перекладах». Тобто, кожен медіальний переклад філософського тексту або усного філософського діалогу можуть і повинні виявити нові грані цього тексту або діалогу, з якої він почався – у деякому сенсі: він дозволяє нам читати і чути текст походження або діалог заново.

Теза 3: Через характер процесу набуття знань у філософії перфоменсу, вони надають прозорий тимчасовий характер істини. Філософія спонукає до прагматично орієнтованого розуміння істини та знання. Філософські спектаклі дуже чітко показують, що вони ґрунтуються на практиці і вимагають процесу набуття знань. Вони демонструють точки трансформації сенсу; вони показують, що розуміння, набуття знань і виробництва трапляються тільки в таких ситуаціях і процесах трансформації. Філософія перфоменсу працює проти ідеї здобуття єдиної для всіх істини. Філософські вистави не функціонують у межах формальної логіки (так – ні; це або не це). Вивчення взаємозв'язку між філософією та спектаклем пов'язане з проблемою: як вийти за межі простого застосування філософських концепцій у так званих «прикладних» представленнях. Як можна говорити про виставу, яка філософствує «на свій лад» та «унікати редукції і до ілюстрації філософій, що уже існують» (Малларкі 2009:3)?

Теза 4. Філософські спектаклі досліджують контекстуальні критерії значущості для філософських теорій. Філософські спектаклі постійно працюють з розривом і зміною контексту; таким чином вони продукують плутанини і відчуження в їх діагностиці філософських пропозицій. Філософські спектаклі діють як філософські вироки в різних контекстах; вони розміщують їх один проти одного і показують, у якому контексті і які напрямки деяких вироків судилося йти (чи ні), і як вони повинні тлумачитися. Таким чином філософські спектаклі досліджують сенс рішень, і, в кращому випадку, критерії для сенсу філософських текстів і теорій відповідно. Філософія – тільки для того,

щоб адекватно розуміти, як нескінченна, перформативна робота на «концепції», це безперервна робота щодо її опосередкованої презентації.

Теза 5. Філософські спектаклі відкривають нові перспективи для розширення філософських практик всередині і за межами освітніх інституцій. Аналогічним чином, в наукових колах, існує конвенція, щодо презентації філософських ідей у вигляді тексту, а також успадкування стандартів усного філософування та обміну філософськими ідеями, які зазвичай не визнаються, але методично відображені: лекції, виступи, обговорення на семінарах, наукові публікації. Філософські спектаклі тематизують ці форми, видаляючи їх з їх контексту, змінюючи їх, радикалізуючи їх і наближаючи їх до межі абсурду. Таким чином вони постійно запитують – неявно і явно – які можливості і межі цих конкретних форматів репрезентації філософії та філософської комунікації.

Аналогічний сценарій стосується публічної презентації філософії: є певні стереотипи щодо того, як філософ повинен бути представлений, як філософська розмова повинна виглядати і так далі. Розширення філософських практик, як це запропоновано цією тезою, це також про проникність і взаємозв'язок між світом, науковими колами та громадськістю.

Теза 6. Філософські спектаклі показують і наполягають на тому, що філософія повинна постійно винаходити себе, що означає, що вона повинна знайти сучасні форми. Це відображає потреби і можливості, які виникають від мінливої медіальної культури знань і спілкування. Адекватно філософські спектаклі спрямовані на освоєння компетенцій, які сліднують не лінійному порядку, а синхронно одна одній та візуально.

Теза 7. Філософські спектаклі дозволяють проявитися веселому та загадковому характеру філософії. З одного боку, філософія це простір думки для роз'яснення концептуальних проблем та їх демаркації; з іншого боку філософія це простір думки для творчого осмислення і трансгресія кордону спільної мови, звичного сприйняття і повсякденної практики. Як добре відомо, філософії завжди належав цей контекст подиву і цікавості. Філософія також є місцем для відмови: наукові пояснення світу, – які надаються, відхиляються так само, як релігійні пояснення світу, засновані на догматизмі. Раціональна філософія наполягає на принциповій відкритості у конструюванні світу та особистості людини і невечерності загадковості істоти–людини, власне.

Теза 8. Через філософські спектаклі відроджується проблема взаємозв'язку між роллю логіки і риторики у філософії. Питання про форму подання належить змісту філософії. Тут вирішується питання презентації та форми, які не повинні зводитися до письмового спілкування і його результатів. Процес генерації філософської теорії може також відображений і проаналізований з прагматичної точки зору, як і в інших областях науки і соціології знання Крім того риторичні формування філософської думки можуть продуктивно задумані як частина філософування і виробництва теорії.

Теза 9. Філософські спектаклі можуть бути реалізовані тільки при взаємодії зі спостерігачем, учасником, глядачем. «Перфоменс–філософія» («Performance

philosophy») відкриває поле, в якому вистави, творці і виконавці можуть долучитися до філософської думки без залучення опосередкованих філософських дисциплін та рівноправного діалогу з ними.

Як приклад дидактичної адаптації означених ідей можна навести досвід Йорга Холкенбрінка (Holkenbrink) з організації та проведення семінарських занять з філософії. Йорг Холкенбрінк є директором центру досліджень перфоменсу в університеті Бремен (Німеччина) і художнім керівником театру. Театр приймає участь в університетських семінарах усіх факультетів, привносячи власні «експериментальні надбудови», проводячи відкриті репетиції та виступи, що мають глибокий педагогічний вплив. Ансамбль театру регулярно супроводжує семінари з філософії, і разом вони недавно почали представляти сплав їх методів (філософії та перфоменсу) на різних наукових і мистецьких платформах на міжнародному рівні (наприклад, фестиваль «Філософія на сцені» («Philosophy—on—Stage»), або конференція «Перфоменс—філософія» у 2015 році).

Бременський театр є одним з перших театрв—дослідження в Німеччині. На базі центру перфоменс—досліджень в університеті Бремен, театр об'єднує студентів та науковців з усіх факультетів, а також фахівців для роботи у партнерстві на теми і питання, які виникають у межах академічного контексту, використовуючи різні засоби і методи, перформанс та театру. Це призводить до інтенсивного співробітництва між людьми, чий досвід лежить у широкому діапазоні дискурсів. Вистави, які виникли з цього міждисциплінарного процесу були представлені та обговорені в німецькомовному світі і за його межами і в декількох професійних і освітніх контекстах, включаючи підприємства, школи, установи охорони здоров'я та культурні центри.

Як зазначає Й. Холкенбрінк: «мій досвід роботи в університеті зробив мене більш чутливим до протиріч такого роду, як різниця між зубрінням інформації для іспиту і реальними знаннями. Дослідження перфоменсу може допомогти студентам і вчителям усвідомити взаємозв'язок між обговорюваним в університеті, і як досягти цього навчання. Одна з головних задач діяльності театру як наш, що використовує перформативні стратегії втручання у наукові семінари, полягає в орієнтації на людей, які звикли думати тільки про певні речі і привести їх у ситуаціях, які змусять їх думати про проблеми з нової точки зору. Цей рух між «про» щось і «в» є темою для досліджень і навчання. Що стосується дисципліни філософії, це означає, пошук, запитування, коли і за яких обставин філософія може вважатися академічною наукою, або коли, або за яких обставин (і з якими наслідками), вона може мати більше сенсу при розгляді її радше як мистецтва, що практикується» [4, с. 80].

Семінарське заняття побудоване на принципах такого підходу являє собою вільну імпровізацію на теми і питання, які вирішуються під час теоретичного вивчення матеріалу. У процесі імпровізації та її організації з використанням різноманітних технічних та художніх засобів контекст, що задається науковими та літературними текстами, розширюється перетворюючи саму імпровізацію на контекст для розвитку філософської ідеї. Контекст—орієнтована практика

перфоменсу посилюється тим, що сам перфоменс створює різноманітні значення, конотації або питання в залежності від умов, в яких він виконується або на яку аудиторію орієнтований (серед студентів психологів, політологів, філологів та ін.).

При цьому акцентується діалогічність орієнтованої практики перфоменсу та її прикладний аспект, зв'язок з сучасними контекстами та практичними питаннями. Діалогічний аспект практики перфоменсу означає, що кожен спектакль завжди обговорюється в межах конкретної галузі, в якій він виконується. У свою чергу це призводить до експериментальних дій, які постійно оновлюють практику.

Стратегії та методи, необхідні для цього виду досліджень свідомо обираються. Студенти університету можуть обирати курс «Перфоменс—філософії» як додатковий курс у поєднанні з дослідженнями у інших дисциплінах. Навчальна програма побудована таким чином щоб дозволити студентам з різних факультетів зібратися разом у трансдисциплінарні проекти, і це засвідчує орієнтованість на залучення їхніх знань з цих різних галузей у перформативну роботу центру з дослідження перфоменсу. І навпаки студенти отримують навички з використання перформативних методів, які вони згодом практикують у своїх відповідних дисциплінах. Взаємодія студентів відбувається критично та конструктивно, з використанням теоретичних знань та підходів, які вони здобули у традиційних академічних підходах до реальності та освітньої практики. У такий спосіб відбувається об'єднання і збагачення обох сфер. У подальшому це може стати важливим ресурсом, який можна використовувати у професійній діяльності, де уміння комбінувати різні форми знання стає усе більш цінним.

Таким чином проект перформативної філософії та педагогічних адаптацій «перфоменс—філософії» є не тільки виявом тенденції трансформацій, що відбуваються у середині самої філософії, проблем інституалізації філософії та встановлення її дисциплінарної ідентичності, а й спробою знайти релевантні механізми і форми для посилення ролі філософії та філософського знання у сучасному та культурі. Адже, за влучним зауваженням М. Д. Култаєвої: «питання про те, чи є філософія для сучасного суспільства і на що вона спроможна, поставлено не тільки під тиском зовнішніх обставин, воно є вічним філософським само запитуванням, яке стимулює до накопичення і критичного аналізу свого досвіду, а також (і мабуть, передусім) спонукає до відкриття нових горизонтів і проблемних полів» [1, с. 59].

Список використаних джерел

1. Култаєва М. Д. Апологетичний наступ філософії: німецький досвід // Філософська думка. – 2010. – №2. – С.57–67. // Kultajeva M. D. Apologetychnyj nastup filosofii': nimec'kyj dosvid // Filosof's'ka dumka. – 2010. – №2. – С 57–67.
2. Esa Kirkkopelto For What Do We Need Performance Philosophy? // Performance philosophy. – 2015. – Vol.1. – P.4–6.
3. Eva Maria Gaub, Rainer Totzke On Performative Philosophy – 10 impulses for discussion from [soundcheck philosophie] // Performance philosophy. – 2015. – Vol.1. – P.74–94.
4. Jörg Holkenbrink and Alice Lagaay Performance in Philosophy/ Philosophy in Performance: How Performative Practices Can Enhance and Challenge the Teaching Of Theory // Performance in Philosophy. – 2016. – Vol.2.1. Performance Matters. – P.78–85.